

Адабиётлар рўйхати

1. Administrative Reform in China: Past, Present, and Future by QUN WANG Southeast Review of Asian Studies Volume 32 (2010) p. 103
2. Общество и государство в Китае: XL научная конференция / Ин-т востоковедения РАН. - М.: Ин-т востоковедения РАН, 2010. – 470 с.
3. Гудошников Л.М. Реформирование системы государственного управления в КНР // Проблемы Дальнего Востока. 2006, № 4.
4. Гудошников Л.М., Кокарев К.А. Реформа государственного аппарата // Китай на пути модернизации и реформ: 1949–1999. М., 1999.
5. Дандай Чжунго дэ жэньши гуаньли (Управление кадрами в современном Китае): В 2 тт. Пекин, 1994.
6. Дэн Сяопин вэньсюань (Избранные произведения Дэн Сяопина). Пекин, 1994. Т. 2.

С.Юсупов,
ТДЮУ докторанти

МУРОЖААТ ҚИЛИШ ҲУҚУҚИ ИНСТИТУТИ: АҚШ ВА ЕВРОПА ДАВЛАТЛАРИ ТАЖРИБАСИ

Анотация: мазкур мақолада давлат органларига жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари масаласи ривожланган давлатлар, жумладан АҚШ, Буюк Британия, Италия, Франция, Испания, Болгария, Финландия тажрибаси асосида ҳамда илмий жамоатчиликнинг ушбу соҳани тартибга солишга қаратилган назарий ва амалий фикрлари ҳамда тақлифлари илмий ёндашув асосида таҳлил этилган.

Калит сўзлар: ариза, шикоят, мурожаат, квазисудлов, маъмурий низолар, умумий юрисдикция судлари, маъмурий-судлов, муниципалитетларда, маҳаллий тармоқ бошқаруви органлари, ярашувчилар, воситачилар, муқобил усуллар, ҳаракатлар эркинлиги.

Анотация: в настоящей статье на основе научного подхода проанализирован опыт стран с богатым опытом развития обращений физических и юридических лиц в государственные органы, в том числе США, Великобритании, Италии, Франции, Испании, Болгарии, Финляндии, а также теоретические и практические идеи и мнения научной общественности касательно регулирования данной сферы.

Ключевые слова: заявление, жалоба, обращение, квазиюстиция, административные споры, суды общей юрисдикции, административное муниципальное судопроизводство, органы местного отраслевого управления, примиряемые, посредники, альтернативные способы, свобода действий.

Annotation: in this article, on the basis of a scientific approach, the experience of countries with rich experience in developing the appeals of individuals and legal entities to state bodies, including the United States, Britain, Italy, France, Spain, Bulgaria, Finland, as well as theoretical and practical ideas and opinions of the scientific community concerning the regulation of this sphere.

Keywords: statement, complaint, appeal, quasi-justice, administrative disputes, courts of general jurisdiction, administrative municipal proceedings, local government bodies, reconciled, intermediaries, alternative methods, freedom of action.

Ижтимоий-сиёсий ислохотлар кўрсатадики, демократик қадриятлар ва қарашлар ўзидан ўзи ҳокимият органлари фаолиятида шаклланмайди, ҳатто Конституция ва қонунлар ҳам уларнинг қарор топишига ёрдам беролмайди. АҚШ Конституциясининг қабул қилинганига икки юз йилдан ошди, бироқ жамиятда ҳатто 90-йилларда ҳам том маънодаги демократия қарор топмаган. Масалан, 1986 йили 490 минг сайланадиган лавозимларни қора танли аҳолининг атиги 1,3%и, аёлларнинг эса 1,5%и эгаллаган, қолган 98,7%ни оқ танли, 98,5% оқ танли эркаклар эгаллаган [1, 30-бет]. Инсон ҳуқуқлари бўйича кўп қонунлар қабул қилган мамлакатда ўтган асрнинг ўрталарида ҳам автобусларда “оқ танли учун”, “қора танли учун” деган ёзувларни кўриш мумкин эди. Ҳар қандай жамият ёки давлатда демократик талабларнинг устуворлигини ифодаловчи мезонларнинг бири, бу, шубҳасиз фуқароларнинг давлат органларига мурожаати ва уни

кўриб чиқиш борасида яратилган шароит ва имкониятлар билан бевосита боғланган десак муволаф бўлмайди.

Мурожаат қилиш (ариза бериш) ҳуқуқи аксарият хорижий давлатлар конституцияларида мустаҳкамлаб қўйилган. Шу билан бирга, мурожаатларни кўриб чиқиш тартиби ва процедуралари анча турли-туман. Масалан, Испания Конституциясининг 29-моддасида барча испанлар давлат органларига қонунда белгиланган шаклда ва мақсадларда ёзма равишда яқка тартибда ва жамоавий мурожаат юбориш ҳуқуқига эгадир. Бироқ ҳарбий хизматчилар ҳамда ҳарбийлаштирилган идоралар ва муассасаларнинг хизматчилари ушбу ҳуқуқни фақатгина яқка тартибда ва уларнинг фаолиятини тартибга солувчи қонун ҳужжатлари қоидаларига мувофиқ равишда амалга оширишлари мумкин [2, 377-бет]. Бельгия Конституциясининг “Бельгияликлар ва уларнинг ҳуқуқлари” деб номланган II қисми 28-моддасида ҳар бир кишининг бир ёки бир неча шахс томонидан имзоланган ариза (петиция) билан давлат ҳокимиятига мурожаат қилиш ҳуқуқи белгиланган. Шу билан бирга, Бельгия Конституцияси таъсис органларининг жамоа номидан мурожаат қилишига йўл қўяди [3, 112-бет]. АҚШ Конституциясида таъкидланишича, “конгресс халқнинг тинч йиғилиши ва суиистеъмолликларни тузатиш тўғрисидаги ариза (петиция) билан ҳукуматга мурожаат қилиш ҳуқуқини чекловчи қонунларни чиқармаслиги лозим” [4, 36-бет].

Болгария Конституцияси (45-моддаси) фуқароларнинг давлат органларига шикоятлар, тақлифлар ва ариза (петиция)лар билан мурожаат қилиш ҳуқуқига эга эканлигини белгилаб қўйган [5]. Молдова Республикаси Конституциясининг 52-моддаси ҳокимиятга ёзма равишдаги талаблар, шикоятлар, тақлифлар билан яқка тартибда ёки жамоа бўлиб мурожаат қилиш ҳуқуқи – петиция бериш ҳуқуқини ўрнатган. Ушбу қоидаининг ривожлантирилиши натижасида талаблари ҳокимият томонидан чекланган ёки қаноатлантирилмаган шахснинг давлат органи ёки мансабдор шахснинг ноқонуний акти ёки қарорини бекор қилиш ҳамда етказилган зарарни қоплаш мақсадида маъмурий судга мурожаат қилиш конституциявий ҳуқуқи белгиланган (53-модда).

Миллий қонунчиликдан фарқли ўлароқ, Италияда шикоятлар ва уларни кўриб чиқиш билан боғлиқ бошқа ҳаракатларга давлат божи солинади. Бождан озод қилиш ёки унинг миқдорини камайтиришга фақат шикоятни кўриб чиқадиган инстанциянинг асосланган қарорига биноан йўл қўйилади [6, 45-бет].

Финландия қонунида маъмурий органга мурожаат қилиш шакли, унинг етказилиши ва рўйхатга олинишига нисбатан аниқ талаблар мустаҳкамланади. Ҳокимият органларига тақдим этиладиган ҳужжатда ишнинг моҳияти баён қилиниши лозим. Шунингдек, унда аризани жўнатувчининг исми ҳамда ишни ҳал этиш учун зарур бўладиган боғланиш бўйича маълумотлар кўрсатилган бўлиши лозим. Ҳужжат ҳокимият органига келиб тушган кундан бошлаб, ушбу ҳокимият органи томонидан олинган, қабул қилинган ҳисобланади. Почта орқали юборилган ҳужжат у ҳокимият органининг расмий почта қутисига келиб тушган ёки ушбу ҳокимият органи почта компаниясидан почта жўнатмаси келиб тушганиги тўғрисида хабарнома олгандан бошлаб келиб тушган ҳисобланади [7]. Чехия қонунчилигига мувофиқ,

юридик шахснинг мурожаатида идентификациялаш рақами ҳамда корхона Тижорат корхоналари реестри ёхуд ҳар қандай бошқа қонунда белгиланган реестрда рўйхатга олинган манзил кўрсатилган бўлиши лозим [8].

Шунингдек, хорижий норматив ҳужжатлар шикоятлар берилганда бирор бир идорага қарашлиликини белгилашга ҳам катта эътибор қаратади. Англияда, шикоятларнинг асосий қисми вазирликлар ва идоралардаги махсус, кўпинча, маъмурий трибуналларда квазисудлов тартиб-таомиллари тартибда амал қиладиган коллегиял органлар томонидан кўриб чиқирилишига қарамасдан, 1957 йилги “Турар жой қурилиши тўғрисида”ги Қонунда шаҳарлар ва қишлоқ жойларида белгиланган турар жой қурилиши, аҳоли пунктларининг қайта режалаштирилиши ёки қайта қурилиши билан боғлиқ барча шикоят ва эътирозларнинг Турар жой қурилиши вазирлиги ва маҳаллий бошқарув органлари томонидан оммавий инспекторлик текшируви ўтказилиши зарурлиги кўрсатилган. 1964 йилги полиция тўғрисидаги Англия қонуни маҳаллий бошқарув органларининг полиция мансабдорларининг ҳаракатлари келтириб чиқарган шикоятларни кўриб чиқиш ҳуқуқини бекор қилди ва бундай шикоятлар бошқа полиция округларида хизмат қилувчи полициячилар ёки шикоят қилинаётган хатти-ҳаракатларга дахлдор бўлмаган марказ инспекторлари томонидан кўриб чиқирилиши лозимлигини белгиланган. Қонунда кўрсатилган мажбурий шартларга риоя қилган ҳолда, шикоятларни бундай идоравий кўриб чиқиш Англияда статут текширув номини олган [9, 36-бет].

АҚШда амалдаги қонунчиликка асосан, шикоятлар ҳужжат ёки хатти-ҳаракатлар шикоят қилиш предмети ҳисобланган органга берилади. Шикоятларни вазирликлар ва идоралар доирасида кўриб чиқиш учун шикоятларни кўриб чиқиш бўйича махсус хизматлар ташкил этилади. Шикоятлар идора бошлиғи номига берилганда, идора бошлиғи уларни кўриб чиқиш учун тегишли бўлимга ёки ваколатли мансабдор шахсга йўллайди. Шикоятларни кўриб чиқиш бўйича хизматлар фаолиятининг тартиби бошқарув органларининг тузилиши мустаҳкамланган ҳужжатларда тартибга солинади ёхуд бевосита идора бошлиғи томонидан белгиланади. Шикоятларни кўриб чиқиш бўйича махсус хизматлар йирик муниципалитетларда, шунингдек маҳаллий тармоқ бошқаруви органлари ҳузурида ташкил топади. Бошқарув органлари ҳамда мансабдор шахсларнинг хатти-ҳаракатларига алоқадор шикоятлар АҚШ президенти, конгресс аъзолари номига ёки штатларнинг қонунчилик органларига юборилиши мумкин. Айрим бошқарув органлари ҳамда мансабдор шахсларнинг хатти-ҳаракатлари устидан америка адабиётларида одатда трибунал деб номланадиган махсус органларга шикоят қилиш мумкин. Шикоятларни кўриб чиқишнинг бундай тартиби қуйидаги органлар томонидан федерал даражада чиқариладиган қарорларга нисбатан ўрнатилган: Ветеранлар ишлари бўйича маъмурият, Божхона божлари бюроси, Иммиграция хизмати, Ички даромадлар хизмати ва бошқалар [10, 41-бет].

Францияда фуқаролар бошқарув органлари ва мансабдор шахслар хатти-ҳаракатлари устидан Франциядаги маҳаллий бошқарув органларидан марказий бошқарув органларигача бўлган (мэр, супрефект, префект, вазир, бош вазир) барчасини

камраб олувчи ягона маъмурий аппарат иеархик тузилмасига мувофиқ юқори турувчи органлар ёки мансабдор шахсларга шикоят қилиш ҳуқуқига эгадир. Бироқ бундай шикоят қилиш тартиби нисбатан кам қўлланади, чунки Францияда бошқарув органлари ва мансабдор шахслар хатти-ҳаракатлари устидан маъмурий юстиция органларига шикоят қилиш кенг тарқалган. Ушбу тизим биринчи инстанция судлари тариқасида амал қиладиган 25та округ маъмурий трибуналларидан ҳамда округ маъмурий трибуналларига нисбатан кассация ва апелляция инстанциялари ҳисобланадиган ва бундан ташқари, ушбу трибунал судларида кўриб чиқилмайдиган ишлар бўйича биринчи инстанция суди тариқасида майдонга чиқадиган низоларни кўриб чиқиш бўйича Давлат Кенгаши секцияларидан ташкил топади. Франциянинг бутун ҳудуди 25та округга (ўзига 2тадан 7тагача департаментни камраб олган) бўлинган бўлиб, уларнинг ҳар бирида биттадан маъмурий трибунал амал қилади.

Округ трибуналларининг ваколатига Давлат Кенгаши юрисдикциясига кирадиган шикоятлардан ташқари округ доирасида жойлашган бошқарув органлари ва мансабдор шахсларнинг хатти-ҳаракатлари ва қарорлари устидан барча шикоятларни кўриб чиқиш киради. Маъмурий трибунал олинган шикоятнинг нусхасини хатти-ҳаракатлари ёки қарорлари устидан шикоят қилинаётган орган кирадиган тизим идорасининг бошлиғи (вазир ёки префект)га юбориши шарт. Биринчи инстанция суди тариқасидаги Низоларни кўриб чиқиш бўйича Давлат Кенгаши секциясига берилган шикоятлар тўғрисида хатти-ҳаракатлари ёки актлари устидан шикоят қилинаётган Бош вазир ёки вазир хабардор қилинади [11, 42- 47-бетлар].

Италияда маъмурий ҳужжатни қайта кўриб чиқиш тўғрисидаги шикоят ҳужжатни чиқарган бошқарув органига берилиши мумкин. У шикоятни қабул қилишга, уни кўриб чиқишга ва у бўйича қарор чиқаришга мажбур (охирги ҳолат фақат қонунда алоҳида кўрсатилган ҳолларда). Шунингдек, шикоят низоли ҳужжатни чиқарган орган бевосита бўйсунадиган юқори турувчи органга ҳам берилиши мумкин. Қонунда назарда тутилган ҳолларда бирданига ва нисбатан юқори инстанцияга мурожаат қилиниши мумкин. Иерархик поғона бўйича шикоят қилишга фақат маъмурий ҳужжатнинг бекор қилиниши ёки ўзгартирилишидан шахсан манфаатдор бўлган шахсларгагина рухсат этилади [12, 40-бет].

Аксарият муаллифлар фуқароларни ижроия ҳокимият органлари ҳамда хизматчиларининг ноқонуний хатти-ҳаракатлари ва қарорларидан ҳуқуқий ҳимоя қилишнинг фақат тўрт асосий усулини (маъмурий юстициянинг тўрт модели ёки тўрт тизими) ҳамда шунга мувофиқ равишда ушбу ҳимоя қилишни ҳуқуқий ва ташкилий расмийлаштиришга, яъни ихтисослашган органлар — судлар, трибуналлар, коллегиялар ва бошқалар тизимини яратишга нисбатан тўрт ёндашувни фарқлайдилар [13, 23-бет]. Фуқароларни оммавий ҳуқуқ ҳаракатлари соҳасида ҳуқуқий ҳимоя қилишни таъминлашнинг ушбу усуллари қуйидагилар ҳисобланади:

– **маъмурий**, яъни юқори турувчи орган томонидан бўйсунуш тартибда, фуқаронинг фикрича, унинг ҳуқуқ ва эркинликларини бузган маъмурий ҳужжатнинг орган (мансабдор шахс) томонидан қабул қилиниши ва ижро этилишининг қонунийлиги,

асосланганлиги ва мақсадга мувофиқлигини текшириш; баъзан маъмурий юстициянинг ушбу турини бошқарув [14, 52-бет], (французча) [15] тури деб аташади, бунда маъмурий юстиция органлари давлат бошқарув органлари тизимига киради ва умумий юрисдикция судларининг назорати остида бўлмайди (масалан, Франция ва Италияда тузилган);

– **умумсудлов** (умумий юрисдикция судлари томонидан фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари бузилган бошқарув органларининг хатти-ҳаракатлари (қарорлари) устидан шикоятларни фуқаровий-процессуал шаклдан фойдаланиб кўриб чиқиш ва ҳал этиш; суд ҳимоясининг бундай усули ҳозирги вақтда Россияда ҳам қўлланилмоқда). Бунинг устига, шарҳланаётган Қонуннинг қабул қилиниши билан Россияда фуқаролар ҳуқуқларининг французча (маъмурий) ҳимоя қилиш усули янада кўпроқ аҳамият касб эта бошлайди;

– **квазисудлов** (англо-америка [16, 52-бет], англосаксон), судлов тизимига кирмаган маъмурий низоларни кўриб чиқиш бўйича махсус трибуналларнинг умумий юрисдикция судларининг назорати остидаги тизими ташкил этилганда (масалан, Буюк Британия, АҚШда амал қилади);

– **маъмурий-судлов** (Германия типи), яъни маъмурий юстиция бошқарув органларининг фаолияти соҳасида юзага келадиган индивидуал маъмурий ишлар бўйича низоларни ҳал этиш учун ихтисослашган судларни тузиш билан тавсифланади; маъмурий судлар (маъмурий юстиция судлари) [17, 31-бет] ягона судлар тизимига киради ва одил судлов функциясини амалга оширишда маъмурий органлар ва одатдаги судлардан мустақилдирлар. Аксарият муаллифлар сўзларига қараганда, “хорижий давлатлар тажрибаси ундан маъмурий судларнинг ихтисослашган тизими тариқасида Россияда ҳам фойдаланишга йўл қўяди” [18].

Баъзан ғарб мамлакатларида юзага келган маъмурий юстициянинг фақат икки асосий модели фарқланади: минтақавий ва англо-америка. Айрим мамлакатларда маъмурий юстициянинг аралаш тизими ҳам шаклланган (масалан, Голландияда бир қисм маъмурий низолаз умумий юрисдикция судларида, бошқаси эса – ихтисослашган судларда кўриб чиқилади) [19, 115- 130 бетлар].

Маъмурий тартибда мансабдор шахснинг ҳаракати (ҳаракатсизлиги) устидан тенг ҳуқуқда бўйсунуш тартибда юқори турувчи органга ёки мансабдор шахснинг раҳбарига шикоят қилинади.

Мансабдор шахснинг ҳаракати (ҳаракатсизлиги) устидан шикоят қилишнинг маъмурий усули масаласига ҳолис ёндашган аксарият муаллифлар ушбу усулнинг афзалликлари ҳам, камчиликлари ҳам мавжудлигини таъкидлашади. Л.В. Иванова унинг қуйидаги устунликларини ажратиб кўрсатади: турли шикоят шакллари ва уларни бериш усуллари мавжудлиги; тартиб-таомилларининг очиқлиги ва оддийлиги; шикоятларнинг муайян соҳадаги мутахассислар томонидан кўриб чиқиши; жавоб беришнинг тезкорлиги. Маъмурий тартибда шикоят қилишнинг камчиликларидан қуйидагиларни кўрсатиш мумкин: шикоятларни кўриб чиқувчи мансабдор шахсларнинг иш тартиби, тартиб-таомиллари, шунингдек жавобгарлигининг қонун томонидан кучсиз тартибга солиниши, идоравий манфаатдорликнинг

мавжудлиги, қарорларни ижро этишнинг мураккаблиги [20, 16-бет].

Европа Кенгашига аъзо давлатлар Вазирлар қўмитасининг Маъмурий органлар ва хусусий томонлар ўртасида муқобил суд муҳокамаси тўғрисидаги Рес (2001) 9 Тавсияси (2001 йил 5 сентябрдаги вазирлар ўринбосарларининг 762-йиғилишида Вазирлар қўмитаси томонидан қабул қилинган)да таъкидланганидек, ишларнинг ҳаддан ортиқ кўплиги, айрим давлатларда эса уларнинг доимий равишда ортиб бориши маъмурий ишларни юритувчи судларнинг лаёқатини, ишларнинг Инсон ҳуқуқлари тўғрисидаги Европа Конвенциясининг 6.1-моддаси мазмуни доираси (5-қ.)да ўз муддатида кўриб чиқилишини камайтиради. Бошқа томондан, суд тартиб-таомиллари амалиётда маъмурий низоларни тартибга солиш учун ҳар доим ҳам энг мақбул бўлмаслиги мумкин (6-қ.).

Маъмурий низоларни тартибга солиш муқобил усулларининг асосий афзалликлари, вазиятга қараб, тез ва нисбатан арзон тартибга солишни таъминловчи анча оддий ва нисбатан ихчам тартиб-таомиллар, низони эксперт ҳал этиш, нафақат қатъий ҳуқуқий нормалар ва кўп ҳаракатлар билан, балки низоларни одиллик тамойилларига мувофиқ тартибга солиш бўлиши мумкинлигини ҳисобга олган ҳолда (8-қ.), маъмурий низоларни тартибга солишнинг муқобил усулларини кенг қўллаш ушбу муаммоларни ҳал этиш имконини бериши ва маъмурий органларни жамоатчиликка яқинлаштириши мумкин (7-қ.). Демак, тегишли ҳолатларда маъмурий низолар судлардан фойдалангандан кўра, бошқача усуллар билан тартибга солиниши лозим.

Юқорида кўрсатилган Тавсияларга илованинг 3-қисмида таъкидланганидек, муқобил усулларнинг тартибга солиниши қуйидагиларни таъминлаши лозим:

а) томонларнинг муқобил усулларни қўллаш тўғрисидаги лозим даражадаги ахборотлар олишини таъминлаш;

б) ярашувчилар, воситачилар ва судьяларнинг мустақиллиги ва ҳолислигини таъминлаш;

в) иш бўйича адолатли иш юритишни, хусусан, томонлар ҳуқуқларига ва тенглик тамойилларига риоя этишни кафолатлаш;

г) имкон қадар муқобил усулларни қўллаш шаффофлигини ва ҳаракатлар эркинлигининг муайян даражасини кафолатлаш;

д) муқобил усулларни қўллаш билан эришилган қарорларнинг ижросини таъминлаш.

АҚШда миллий қонунчиликдан фарқли ўлароқ, умумий қоидаларга мувофиқ шикоят қилишнинг маъмурий воситаларидан батамом фойдаланиб бўлинганидан сўнг маъмурий органларнинг фақат “якуний” қарори устидан судлов тартибида шикоят қилиниши мумкин. Бироқ бир қатор ҳолларда, агар манфаатдор шахсга “ўрнини қоплаб бўлмайдиган зарар” [21, 58-бет] етказилган бўлса, маъмурий орган томонидан якуний қарор чиқарилгунига қадар ҳам суд ҳимояси устидан мурожаат қилишга рухсат этилади. АҚШнинг маъмурий тартиб-таомиллар тўғрисидаги қонуни ижроия ҳокимият органлари томонидан халқ маъмурияти мансабдор шахсларининг ҳаракатлари устидан хусусий шахсларнинг шикоятлари бўйича якка тартибдаги ишларни кўриб чиқишни улар фаолиятининг таркибий қисми сифатида белгилайди (adjudication) [22, 18-бет].

Буюк Британияда трибуналлар қарори устидан шикоят қилишга баъзан бевосита Олий судга (бунда иш олий суд инстанцияси – лордлар палатасигача бориб етиши мумкин), баъзан бошқа судларга, баъзан тегишли вазирга шикоят қилишга йўл қўйилади. Барча ҳолатларда умумий судлар трибуналларининг ҳуқуқ масалалари ёки ишни муҳокама қилиш жараёнида “нормал (табиий) одил судлов” тамойилларининг бузилиши сабаблари бўйича қарорлари устидан шикоят қилишга рухсат этилади. Содир этилган хатти-ҳаракат бўйича ваколати доирасидан четга чиқиш тўғрисидаги даъво шаклида судга шикоят аризаси берилиши мумкин, у асосланган ҳолларда суд қабул қилинган ҳужжат ҳақиқий эмас деб топиладиган “ультра вирес” қарорини чиқариши мумкин. Хусусий шахсларнинг даъволари бўйича судлар давлат органларининг у ёки бу ҳаракатни содир этиши тўғрисида ёки уларни таққилош тўғрисида, ҳужжатларни талаб қилиб олиш ва бошқалар тўғрисида буйруқлар чиқариши мумкин. Судлар ҳуқуқ масалалари бўйича маъмурий трибуналлар фаолиятини ҳамда улар томонидан квазисудлов тартиб-таомилларига риоя этилишини назорат қиладилар. Шунингдек, судларга мансабдор шахсларнинг суиистеъмолликлари ёки ҳуқуқбузарликлари оқибатида етказилган зарарни моддий жиҳатдан қоплаш тўғрисидаги даъво билан ҳам мурожаат қилиш мумкин. Бундай даъволар 1947 йилги Қонунга мувофиқ барча вазирликларнинг мансабдор шахсларига қилиниши мумкин. Бунинг устига, буйруқни баҳона қилиш суд жавобгарлигидан озод қилмайди. 1964 йилги “Полиция тўғрисида”ги Қонунда ноқонуний қамоққа олиш ёки ҳукм қилиш бўйича маҳаллий полиция ҳокимияти (бош констебл)га нисбатан даъво қилиш назарда тутилган.

Шундай қилиб, хорижий таҳриба кўрсатадики, мурожаатларни ваколатли мутасадди субъектлар томонидан кўриб чиқишнинг ўрнатилган тартиби-маъмурий тартиб-таомиллар (процедуралари) ҳисобланади, бунда улар томонидан амалга ошириладиган хатти-ҳаракатлар йиғиндиси назарда тутилади. Унинг мақсади – жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатларини кўриб чиқиш доирасида давлат органлари ва уларнинг мансабдор шахслари хатти-ҳаракатларининг ошкора меъзонларини жорий этиш ва бу борада маъмурий ўзбошимчаликнинг олдини олиш, уни чеклашдан иборат. Ушбу фаолиятни тартибга солиш унга ошкоралик ва очиқлик хусусиятларини бахш этиб, уни олдиндан англаш, самарасини билиш имконини беради. Буларнинг барчаси мурожаатларни кўриб чиқишнинг демократлигини таъминлайди.

Адабиётлар рўйхати:

1. Скидмор М.Дж., Трипп Маршалл Картер. Американская система государственного управления. – М.: СП “Квадрат”, 1993. – С.30.
2. Конституции государств Европейского союза // Под ред. Л. А. Окунькова. – М.: Издательская группа НОРМА-ИНФРА, 1997. – С. 377.
3. Рассмотрение жалоб граждан на действия органов управления и должностных лиц по законодательству зарубежных стран // Обзорная информация законодательства зарубежных стран. – № 2 (75). – С. 36.

4. Конституция Республики Болгария // Държавен вестник, бр. 56 от 13 июль 1991 г. (перевод с болгарского канд. юрид. наук Е.Н. Жичева).

5. Рассмотрение жалоб граждан на действия органов управления и должностных лиц по законодательству зарубежных стран // Обзорная информация законодательства зарубежных стран. — № 2 (75). — С. 45.

6. Акт об административных процедурах Финляндии 2003 года.

7. Кодекс административных процедур Чехии от 24 июня 2004 года.

8. Рассмотрение жалоб граждан на действия органов управления и должностных лиц по законодательству зарубежных стран // Обзорная информация законодательства зарубежных стран. — № 2 (75). — С. 36.

9. Хаманева Н.Ю. Право жалобы граждан в европейских социалистических странах. — Казань, 1984. — С. 23; Ведерникова О.Н. Административная юстиция (опыт зарубежных стран) // Судебная реформа: итоги, приоритеты, перспективы: Материалы конференции. Серия "Научные доклады". — М.: МОНФ, 1997. — № 47. — С. 52–60; Демин А.А. Административный процесс в развивающихся странах. — С. 9; Чечот Д.М. Административная юстиция. — С. 36–37.

10. Ведерникова О.Н. Указ. соч. — С. 52.

11. Покровский С.П. Государственный Совет во Франции как орган административной юстиции. — Ярославль, 1913.

12. Хаманева Н.Ю. Защита прав граждан в сфере исполнительной власти. — М.: Ин-т государства и права Российской академии наук, 1997. — С. 115–116; Ведерникова О.Н. Указ. соч. — С. 52.

13. Чечот Д.М. Административная юстиция: Теоретические проблемы. — Л.: Изд-во ЛГУ, 1973. — С. 31.

14. Бойцова В.В., Бойцова В.Е. Административная юстиция: к продолжению дискуссии о содержании и значении // Государство и право. — 1994. — № 5.

15. Хаманева Н. Ю. Защита прав граждан в сфере исполнительной власти. — М.: Ин-т государства и права Российской академии наук, 1997. — С. 115–130.

16. Иванова Л.В. Административное обжалование нарушений прав и свобод граждан, юридических лиц и индивидуальных предпринимателей: Автореф. дис. ... к.ю.н. — Омск, 2005. — С. 16.

17. Рассмотрение жалоб граждан на действия органов управления и должностных лиц по законодательству зарубежных стран // Обзорная информация законодательства зарубежных стран. № 2(75). — С. 58.

18. Морозова О. В. Административные процедуры в РФ, США, ФРГ: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. — М., 2010. — С. 18.

Н.Имомов,

ТДЮУ кафедра мудири,
юридик фанлари доктори

ЮРИДИК ШАХСНИНГ АЛОҲИДА МОЛ-МУЛККА ЭГА БЎЛИШИ БЕЛГИСИНИНГ ТАВСИФИ

Аннотация: мақолада юридик шахснинг алоҳида мол-мулкка эга бўлиш белгисининг ҳуқуқий моҳияти таҳлил этилади. Муаллиф ҳуқуқшунос олимлар ҳамда бир қатор хорижий мамлакатлар қонунчилигини ўрганиш асосида алоҳида мол-мулкка эга бўлишнинг юридик шахснинг ҳуқуқий белгилари тизимидаги ўрнини аниқлашга ҳаракат қилади. Амалга оширилган таҳлиллар натижасида Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексининг 39-моддасига ўзгартириш киритиш таклифи илгари сурилади.

Калит сўзлар: фуқаролик ҳуқуқи, фуқаролик ҳуқуқи субъекти, юридик шахс, ҳуқуқий белги, алоҳида мол-мулк, мажбурият, ҳуқуқ, жавобгарлик.

Аннотация: в статье определяется значение правового владения юридического лица отдельным имуществом. Автор попытался разъяснить систему правовых признаков владения юридического лица отдельным имуществом, а также изучил мнения ученых правоведов и некоторых зарубежных ученых. В результате исследований автор дает предложение внести изменение в статью 39 Гражданского кодекса.

Ключевые слова: гражданское право, субъект гражданского права, юридическое лицо, правовой признак, отдельное имущество, обязательство, право, ответственность.

Annotation: the article defines the importance of legal ownership of a legal entity with separate property. The author tried to explain the system of legal signs of possession of a legal entity by separate property and also studied the opinions of scholars of jurisprudence and various foreign scientists. As a result of the research, the author offers to amend Article 39 of the Civil Code.

Keywords: civil law, subject of civil law, legal entity, legal status, separate property, obligation, rights, responsibility.

Муайян ташкилот юридик шахс мақомига эга бўлиши учун у қонунда белгиланган белгиларга эга бўлиши талаб этилади. Ана шундай белгилардан бири юридик шахснинг алоҳида мол-мулкка эга бўлиши ҳисобланади. Рус тилида ушбу атама "обособленное имущество" тарзида қўлланилган бўлиб, айрим муаллифлар уни "мулккий мустақиллик" [1, 167-бет] деб ҳам юритишади. ФКнинг 39-моддаси ўзбек тилидаги вариантыда бу белги "алоҳида мол-мулкка эга бўлган" деб юритилади. Академик Ҳ.Р.Раҳмонқулов юридик шахснинг мазкур белгисини "ўз мулкига ва алоҳида мол-мулкка эга бўлишлик" [2, 67-бет] деб юритади. Фикримизча, бу ўринда "ўз мулки" сўзи ортиқча бўлиб, қонун чиқарувчи алоҳида мол-мулкка эга бўлиш деганда юридик шахс ташкил этиш учун ажратилган ва кейинчалик ҳам фақат унга тегишли бўладиган мол-мулкларни назарда тутати ва айти пайтда алоҳида мол-мулкка эга бўлишнинг учта усулини белгилайди: ўз мулкида, хўжалик юртишида ёки оператив бошқарувида. Шу сабабли ўзбек тилида юридик шахснинг мазкур белгиси "алоҳида мол-мулкка эга